

sem művészet. Van azonban a félkegyelmű kis szerzetesnek egy nagyon nagy pillanata is. A két bumfordi éppen táncot rop, a püspök zavartan és a zenére illegetve magát bámul rájuk, mellette áll a kis szerzetes, kezében a Coca-Colás üveggel, abban szalmaszál, az imént éppen a püspök szürcsölte vele a nedűt az üvegből. Paudits a látványba feledkezve önfeledten beleszürcsöl a saját szerzetesi szájával a szalmaszálba! Ez idáig rendezői ötlet, méghozzá egészen kiváló. De Paudits egyszerre élni kezdi a bumfordiak táncát. Nem mozdul meg, mert nem teheti, a csuha lefojtja a mozdulatait, mégis megtelik a zene ritmusával, és ritmusra kezd járni - a szeme. Néhány erősebb zenei pontnál ismételtén és egyre szenvedélyesebben kap bele fogával a szalmaszálba, tágra nyílt szeme pedig együtt táncol azokkal, akikhez a szíve szerint tartozik, csak nem teheti közhírré a püspök miatt. A szemtánc mögött egy nagyon egészséges ember van jelen, egy újabb bumfordi, aki minden kiszolgáltottsága ellenére meg tud maradni bumfordinak, akit elragad a zene, az élet.

A három bumfordi egyszerűen nincs elidegenedve. A közönség úgy szórakozik, ahogyan igen ritkán. Ez pedig arra mutat, hogy a közönség sincs elidegenedve. Úgy látszik, mindössze annyit kell tudni, hogy a színház a játék háza, alapvetően egészséges és életvidám intézmény, és legyen szó komédiáról vagy tragédiáról, csupán az a feladata, hogy valamennyiünk közös lényegét adja vissza. Lényegünk végső soron az, ami a három bumfordié: az élet feltétlen imádta. Ezt fedezze föl bennünk, nézőkben, a színház, ezt a sajátosságunkat mutassa meg nekünk. Valahogy úgy, mint *A kutya testamentuma* előadásának legjobb pillanataiban a József Attila Színház tette.

ÉZSIÁS ANIKÓ

Párbeszédés pillanatkép Körmendi Jánosról

Új látogató toppan be a „sötét” szobába, és meglepő biztonsággal botorkál a bútorok között: új szereplő lép Peter Shaffer vígjátékának - Black Comedy - színpadára, és megpróbál világhírességet teremteni. Milliomos műgyűjtőnek nézik - ki is derül róla, hogy ért annyit a művészethez, mint a gazdag sznobok -, jöllehet csak villanyszerelő, s a bejelentett rövidzárlatra jött. Körmendi János a néhány perces epizódban pompás megfigyelésekkel és ellenállhatatlan derűvel teremt egész embert, s nyújt a nézőknek hosszú időre emlékezetes alakítást. Művészetének lényeges-talán legfontosabb-eleme, hogy mindig alkalmazkodik ugyan a megírt szerephez, de játékában újra és újra felcsillan az oly ritka, tündöklő derű. Ez a jellemző „színpadon kívüli” egyéniségére is, akár a tévé büféjében, akár a színpalak mögött látjuk, míg jelenésére vár.

Ha a több mint húszéves, a Madách Színháznál eltöltött színészi pálya dokumentumait keressük, feltűnően kevés elemző cikket, kritikát találunk róla. Pedig gondosan és pontosan felépített karakterfigurái jóval több figyelmet érdemelnének. Ez a néhány sor és a színész önmagáról mondott szavai nem az eddig elmaradt cikkeket hivatottak pótolni, hanem az ezután következőket szeretné bevezetni. Egyben pillanatképet is adni egy gazdag tapasztalatokkal teli, szerény és tudatos művészi pálya jelenlegi szakaszáról.

*

A jellemzés feladata nehéz és aprólékos munkát igényel. Elsősorban azért, mert viszonylag rövid idő - sok esetben négy-öt perc alatt - kell hitelesen megformálni egy szerepet. Az alakításnak tartalmaznia kell minden fontos ismertetőjegyet az adott figuráról. Ehhez pedig leginkább jó emberismeretre van szükség. Arra, hogy az emberekben mindig megérezzük a jellemző vonásokat, s ezeket adott esetben egy színpadi figurára alkalmazni tudjam. Ebben a munkában a rendező nagyon sokat segíthet. Egyrészt ő biztosítja a körülményeket, amelyek között kialakulnak az

alakítás főbb elemei, másrészt ő dönti el, hogy helytálló-e a szerepfelfogás.

Nekem nincsenek úgynevezett nagy szerep-álmaim, amelyeket, ha nem játszhatnék el, örökre boldogtalannak érezném magam. Van viszont olyan észlelt, tapasztalt, fel-háborító vagy megnyugtató emberi magatartás-formák, amelyeket szeretnék a közönségnek megmutatni. A célom tehát az életben előforduló apró kis helyzetek, események, különböző karakterek és nuanszok felidézése, ábrázolása, esetleg szatirikus formában való felhagyítása.

*

Herman Wouk kétrészes bírósági tárgyalása, a *Zendülés a Caine hajón* izgalmas dokumentuma a második világháborúba bekapcsolódó amerikai hadsereg belső ellentmondásainak. A szemünk előtt pergő, jól bonyolított cselekmény azonban olykor eltereli figyelmünket a valóságos konfliktusokról: a túlzott mozgalmasság zavarja az érdekes gondolatok hatását. Emberi kapcsolatok kusza szövevényével állunk szemben, s ezek között dr. Forrest Lundeen orvos-kapitány szerepe a szó valódi értelmében perdöntő.

Hogyan oldja meg Körmendi János az orvos-kapitány bonyolult figuráját?

Rendkívül egyszerűen. Elleste és összegyúrta mindazokat a meglevő tulajdonságokat, amelyeket egy különös alkalom, nevezetesen a bírósági tárgyalás hív életre az emberben. Ráadásul ezen a tárgyaláson emberünknek szakértőként kell viselkednie. Hogy ez hatásos és hiteles legyen, mindenekelőtt *méltóságáról* kell meggyőznie a jelenlevőket. Mérhetetlen biztonságát megjelenése, testtartása, kimért mozdulatai fejezik ki. Bölcsősége némi fölénytel párosul, s mindezt egy kevés önelégült mosollyal fűszerezi, ahol a helyzet megkívánja. Öröme teljes, amikor a védő láthatóan meghódol szakmai tudása előtt.

Am mindez kevés, hiszen elmeorvosról van szó! Miből tudjuk meg a kihallgatott foglalkozását? Parányi gesztusokból, mozzanatokból: egy-egy jól elhelyezett naiv mosoly, egy-egy szelíden ráhagyó „tessék”, itt-ott fontoskodó-koncentrált szemöldökösszevonás, és előttünk áll dr. Forrest teljes valójában. Mindezek jelzik a figura belső ellentétét is, amely arra a meggyőződésre épül, hogy egészséges ember nincs. Következésképpen az orvos-kapitány állandóan két pólus között hanyódik: egy-szerre kell szigorúnak és megbocsátónak

lennie környezetével szemben. Megértő nyájassága tehát nem más, mint a betegeivel tanúsított elnézés. Egyszeri színpadra lépése is elég Körmendinek ahhoz, hogy a figura félelmetessé és mulatságossá váljék.

*

Van, aki kis és nagy szerepeket tart számon. Szerintem a színésznek egyetlen dolgot kell figyelembe vennie és következetesen megvalósítania: nem oldalszámmal mérni egy szerepet, de megpróbálni azt mélységében és magasságában teljessé tenni. Ez a jellemző színésznél hatványozottabban érvényes. Sokszor a szerepet úgy kell értelmeznie, hogy nem azon van a lényeg, ami elhangzik, hanem amit elhallgat. Éppen ezért, amikor egy új szerepre készülök, mindig a figura belső logikáját igyekszem felkutatni. Ez gyakran színpalak mögötti játékok igényel, hogy majd a színpalak előtti mondatok hűlelessé váljanak. Állandóan arra törekszem, hogy egy alakításhoz a legfontosabbat emeljem ki, a legkevesebb eszközzel. Így áttekinthetővé válik a legbonyolultabb jellem is; az eszközheli egyszerűsítés pedig biztosságerzetet ad. Minden szerepet szívesen vállalok, de ha a szerző nem következetes, akkor bizony nehéz és rossz játszani.

*

A Családi dráma, Tabi László vígjátéka felhőtlen és súlytalan, még akkor is, ha főszereplője, a sikeres színpadi szerző mindent elkövet, hogy békés budai lakása véres családi dráma színtere legyen. S mit tehet e mesterségesen fel-korbácsolt idegzetű író (és féltékeny férj!) gyógyulásáért a doktor, ha a segítségét kéri?

Jóformán semmit. De azt hogyan?

Körmendi János azt a megoldást választotta, hogy félúton maradt a barát meg a háziorvos, a szomszéd meg az idegen között. Egyszerre udvarias, mint-ha bármilyen más, „igazi” betegnél lenne, és kíméletlen, mintha a legjobb barátjával beszélne. Kitérően eltalálta a „gyógyszerárulás” pillanatait: hasonlatos a jó kereskedőhöz, aki vevője határozatlanságát kihasználva, de ismerve szükségleteit, igyekszik a „vételre” rászedni. Másodszori megjelenése már bizonyos árnyalatok kidolgozására is lehetőséget ad. A helyzet jóvoltából előbb a férjnek, majd a feleségnek kis híján ugyanazt mondja, a mondatok hangsúlya lesz csak más: az elsőnél ridegebb, kimértebb, a másikonál rábeszélőbb, szórakozottabb. Közben arra is

Körmendi János Tabi László Családi dráma című vígjátékában Káldy Nórával (Madách Kamaraszínház) (Iklády László felvétele)

jut ideje, hogy egy könyv félrelökésével a filozófus (egy harmadik személy!) iránti ellenszenvét kifejezze. Mindezzel együtt egy rokonszenves, ám eléggé hétköznapi figurát állít elénk.

*

Karinthy Ferenc *Szellemidőzés* című családi albumának irodalom körül settenkedő, furcsa figurája Zudor. Kicsit lump, kicsit érzélgős, de mindenképpen tiszta ember, akinek az a tragédiája, hogy alig figyelnek rá. Ezért aztán nem is az a fontos, amit elmond, hanem amit alhallgat. És ez a legfőbb sajátossága, egyben értéke Körmendi János alakításának: a szinte véletlen kibuggyant félmondatok, tétova léptek, fáradt mosolyok, abbahagyott mozdulatok mögött sejteni meg Zudor egész lényét, vágyódását a szerep-

lésre és a sikerre. Hiszen Zudor saját bevallása szerint egyetlen verset sem írt, mégis a legnagyobb költők közé sorolja magát. Lehet, hogy igaz a van. A vázlatosan megírt szerepből Körmendi finom érzékkel teremt hús-vér alakot: ironikus felhangjai és sokatmondó hallgatásai azt is érzékeltetik hogy Zudor nemcsak önmagát, de a környezetét, a szűkebb és tágabb világot is jól ismeri. Azt a tékozló, széthulló világot, amelynek ő is jellemző típusa.

*

Nem tartozom az elégedetlenkedő színészek közé. Pedig az évek során sok olyan szerepet kaptam (filmben rádióban, tévében), amelyek nem igényelnek többet rutinnál. Ez egy kicsit a skatulyámnak „köszönhető”, amelybe beillesztettek, s amit nálunk nagyon kevés színész tud elkerülni. A színházban, úgy

érzem, becsülnek, és gyakran bíznak rám olyan szerepet, amelyből csak az én felfogásomban lesz alakítás. Az idők múltával arra a roppant egyszerű következtetésre jutottam, hogy csak magamban csalódhatok. Ezt pedig igyekszem elkerülni, s úgy játszani, hogy a csalódás be ne következék.

*

Nagy ívben építi fel Burgesst, a minden hájjal megkent, ravasz üzletembert, G. B. Shaw *Candidájában*. A figura valamennyi lehetséges hangulatváltozását a legjobbkor alkalmazza, üzleti érdekeinek megfelelően. Mindenkihez külön viszonylat-rendszere van. Vejevel szemben, ha kell, szégyenlős, de nyomban utána harsányan háborgó; ha kell, sértett, hogy aztán, tüstént ájtatos pózba vágja magát. Egyszer hatalmától öntelt, máskor megalázkodik a kedvező kapcsolatok ígérete előtt. Körmendi e szélsőségeket visszafogottan, nagy önfegyelemmel, a szatirikus elemek (hangsúly és mimika) fokozásával oldja meg. Természetes humora itt Shaw paradoxonjaiból táplálkozik, s ugyanakkor összetéveszthetetlenül egyéni színeket villant fel. Közös jelenetében a lenézett titkárnővel az erősebb eszközöktől sem riad vissza: pöffeszkedő, fölényes, dühös és erőszakos. Mégsem tudunk rá haragudni; igaz, irigyelni sem tudjuk.

*

A közelmúlt nagy sikerű alakításaitól elérkeztünk a mai szerepekhez. S még nem szoltunk arról, hogy Körmendi János új feladatokra készül . . . Estéről estére elmélyült felkészültséggel és játékos kedvvel lép színpadra, hogy nevetést fakasszon, gondolatot közvetítsen, embert formáljon. Hogy is mondta Hevesi Sándor? Bejön egy szereplő, bejön egy világ. Bizonyos, hogy Körmendi János ezt a világot mindig magával hozza.

MÉSZÁROS TAMÁS

Drámaírók iskolája

Beszélgetés
Gyárfás Miklós tanítványaival

- *Iskolaszerte, egy metodika keretei között drámaírást tanulni : Magyarországon meglehetősen szokatlan. E téren semmiféle hagyománnyal nem rendelkezünk. Mi vezette önöket arra, hogy jelentkezzenek a Színház-és Filmművészeti Főiskola első ilyen jellegű tanszakára?*

Juhász F. István: Nem is merem megmondani, hogy hány éves korom óta írok, mégpedig kizárólag színdarabot. Soha nem gondoltam arra, nem is reméltem, hogy ezt valaha iskolában, mint tantárgyat tanulhatom. Igényem tehát azért nem volt erre, mert ilyen lehetőség nem létezett, előzményét, gyakorlatát nem ismertem. Viszont amióta hétéves koromtól mindenfélét megnéztem a színházakban, és hogy nagy szavakat használjak, megcsapott a színpad varázsa, azóta tudom, hogy engem íróként is csak a dráma érdekel. És arra is hamar rájöttem, hogy a drámaírásnak sajátos technikája, mesterségbeli tudnivalói vannak. Amikor megtudtam, hogy mindennek elsajátításáról szó lehet itt a Főiskolán, akkor tudatossá vált bennem az igény is iránta.

B. Turán Róbert: A mi dramaturg-drámaíró osztályunkkal kapcsolatban már az induláskor értetlenségek, fenn-tartások hangzottak el. Úgy érzem, magyarázatra szorul, hogy mi ez tulajdonképpen. Természetesen nem hisszük, hogy az írás vagy akár a drámaírás meg-tanulható. De az írást misztifikálni sem szabad teljesen. A drámaíráshoz szükséges bizonyos színpadismeret. Ez a négy év nem tehetségpótló, hanem rendszeres segítség, módszeres vizsgálódás a drámatörténetben és a dramaturgiában. Lehetőség arra, hogy kikísérletezzük önmagunkat. Hogy nálunk fenntartások lehetnek egy ilyen drámaírókurzussal szemben, az - szerintem - egy elmaradt tudatállapotból következik. Magyarországon prózaíróként kell valakinek befutni, hogy némi hitele legyen a színházakban, hogy egyáltalán szóba álljanak vele és elolvassák a darabját. Prózaírókból is lehet drámaíró, de ezen az úton nem teremnek okvetlenül jó színművek. Lukács György mondta például Déry

Tibor *Tükör* című darabjával kapcsolatban, hogy az epika és a dráma összekeverése ugyanolyan meddő törekvés, mint amikor két homoszexuális elhatározza, hogy gyerekük lesz. Hadd idézzem újabb példaként Sükösd Mihály *A kívülálló* című drámájának sorsát. Az eredeti kisregény remek volt, s miután az író érdekelte a színház, a színházat pedig a kitűnő írás, Sükösd dramatiszálta saját művét. Egy jó kisregényből rossz dráma született. Erre több más példát is hozhatnánk. A Szovjetunióban, Amerikában vagy Németországban működő drámaíróiskolák, tagozatok célja régóta az, ami a miénk is: az adottságokat, a feltételezett tehetséget párosítani a színpadi tapasztalattal. Reméljük, hogy mi, akiknek ez megadatott, nagyobb helyzeti energiával, több önbizalommal indulunk a pályán. Ettől ugyanis sok függ. Az ember az első bukástól egy életre elkedvetlenedhet, kikerülhet a színház vonzásából.

- *Úgy gondolják, hogy egy bizonyos technikai minimum elsajátítása, ha nem biztosítja is az írói egyéniség felfedezését, de legalább megvédi a bukástól?*

B. Turán Róbert: Gyárfás tanár úr éppen arrafelé terel minket, hogy önmagunkat, a saját elképzeléseinket valósítsuk meg. Éppen ezt érezzük módszere nagy előnyének. Nem hátba vereget, hanem irányít és „nyeseget”. Természetesen közben meg kell ismerkednünk a különböző írói stílusokkal, eszközökkel is.

Schwajda György: De a cél sokkal több, mint hogy különböző stílusokat próbáljunk utánozni. Itt élünk egy társadalomban, amelynek tulajdonképpen nincs megteremtve a drámairodalma. Beszélhetünk-e már a magyar szocialista drámáról? Szerény képességeinkkel ennek a megteremtésén akarunk dolgozni. A tartalom tehát a cél. A formák, stílusok, azt hiszem, már ki vannak találva. A görögöktől Beckettig mindenféle formával próbálkoztam a drámairodalom, most azt kellene kipróbálni, hogy melyik illik a mi tartalmainkhoz.

- *Nem hisz abban, hogy az új tartalomhoz új dramaturgiát lehet találni? Mindent kipróbáltak mára színházak, és most valami eklektika felé tartunk ?*

Schwajda György: Osztályfőnökünk, Gyárfás Miklós harmadik éve azt tanítja nekünk, hogy dramaturgia mint olyan nincs. Mostanában kezdem ezt igazán megérteni. Mert minden új dráma, amely valóban új gondolatokat és olyan erkölcsi